

MEYBUDÎ'YE GÖRE AŞK, MUHABBET VE DOSTLUK*

Abdulvahap YILDIZ**

Farsça olarak yazılan on ciltlik Keşfu'l-Esrâr ve 'Uddetu'l-Ebrâr adlı sünnî tasavvufî tefsîri kaleme alan Reşîdu'd-dîn Ebi'l-Fadl el-Meybudî'nin ayrıca *Fusûl* adlı risâlesi ve *Erba'in Hadis* adlı eseri bulunmaktadır. Buna rağmen maalesef, gerek Meybudî'nin eserlerinden istifâde eden müelliflerin eserlerinde ve gerekse Farsça, Arapça kaynaklarda şimdiye kadar yapılan araştırmalarda Meybudî'nin hayatı hakkında fazla bir bilgiye rastlanılmamıştır.¹ Müellifin vefatından sonra kaleme alınmış tabakat kitaplarında da ya çok az bilgi bulunmakta veya hiç bilgi bulunmamaktadır.² Tefsîrinde ve *Fusûl* adlı risâlesinde de hayatı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnız

* Bu makale "*Meybudî ve Keşfu'l-Esrâr Adlı Tefsîrinde Tasavvufî Kültür*" isimli yayınlanmamış doktora teziminin 162-168 sayfalarını içermektedir.

** Dr., Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.
abdulvahapyildiz@harran.edu.tr

1. Zebîhullah Safâ, *Gencine-i Suhân-ı Pârisi Nivisân-ı Büzürg ve Müntehab-ı Âsâr-ı Ânân*, Tahran, 1984, II, 119.
2. Meybudî'nin vefatından sonra kaleme alınmış sûfî tabakat kitaplarında, meselâ; Ferîdu'd-dîn Attar'ın, (ö. 620/1220) *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında; İbnu'l-Mulakkin'in (ö. 804/1401) *Tabakâtu'l-Evliyâ*'sında; Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) *Tabakâtu'l-Kübrâ*'sında; Abdurrahman Câmî'nin (ö.817/1414-898/1492) *Nefahâtu'l-Üns*'ünde; Münâvî'nin (ö.1031/1621) *Kevâkibu'd-Dürriyye*'sinde ve bakabildiğimiz diğer tabakât kitaplarında Meybudî hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yalnız *Tabakatu'l-Müfessirin*'de çok az bilgi bulunmamaktadır.

müellif, tefsîrini 520/1126 senesinde yazmaya başladığını *Keşfu'l-Esrâr*'da kaydetmektedir.³ Buradan anlaşıldığına göre, müellif hicri beşinci asrın sonlarından, altıncı asrın ortalarına kadar yaşamıştır. Doğum tarihi, nerede vefat ettiği ve şu anda nerede medfûn olduğu bilinmemektedir.

Keşfu'l-Esrâr ve Uddetu'l-Ebrâr, bilhassa tasavvufî kültür açısından önemli bir eserdir. Bu eser en eski Farsça irfânî bir tefsîr olmakla beraber hicri altıncı asır Farsçası açısından da önemli bir değere hâizdir.⁴ Bazı kaynaklar eseri sehven Sa'du'd-dîn Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî'ye,⁵ bazı kaynaklar da Hâce Abdullah Ensârî Herevî (ö.481/1088)'ye mal etmiştir.⁶ Ensârî'nin tefsîri günümüze kadar ulaşmamakla birlikte, veciz ve küçük bir eser olarak tanınır.⁷ Ebû'l-Fadl Reşîdu'd-dîn el-Meybudî bu eseri genişleterek telif etmiştir. Meybudî, tefsîrinin önsözünde Herevî'nin tefsîrini okuduğunu ve onu çok kısa ve veciz bulduğunu bu sebeple onu şerh ve genişletmeye karar verdiğini belirtir. İran'ın çağdaş âlimlerinden Ali Asgar Hikmet tarafından eserin birkaç yazma nüshası karşılaştırılarak, Süleymaniye Kütüphanesindeki en eski ve eksiksiz nüsha 1952-1959 tarihleri arasında Tahran'da on cilt olarak neşredilmiştir. Bu girişten sonra konumuza geçebiliriz.

Aşk, aşırı sevgi; muhabbet, insan kalbinin zevk aldığı şeye meyletmesi; dostluk ise, yakınlık, ahbaplık şeklinde tarif edilebilir. Tasavvufta çoğunlukla sevgi, hub, muhabbet ve dostluk diye çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Sevginin en son mertebesi aşktır. Mutasavvıflar genel mânâda aşkı *hakîkî* ve *mecâzî* olmak üzere iki türde incelerler. Üzerinde durdukları aşk ise *aşk-ı hakîkî*dir. Buna ilâhî aşk da denilmektedir. Bu dereceye varan kulu Allah Teâlâ sever, kul da

3. Meybudî, Ebu'l-Fadl Reşîdu'd-dîn, *Keşfu'l-Esrâr ve Uddetu'l-Ebrâr*, I, vrk. 1.b (Süleymaniye Kütüphanesi yazma nüsha); Meybudî, a.g.e., Tahran, 1369, I, 195, III, 139, V, 636, IX, 14.
4. Bahâ'u'd-dîn Hürremşâhî, *Kur'ân Şihaht Mebâhis-i der Ferheng-i Aferini Kur'ân*, Tahran, 1375/1996, s. 289; Zebîhullah, Safa, a.g.e., II, 257.
5. Kâtib Çelebi Hacı Halife, *Keşfu'z-Zunun*, basım yeri belirtilmemiş, 1402, II, 1487; Storey, C. A, *Persian Literature*, London, 1972, I, no: 2, s, 1190 Dihhudâ, Ali Ekber, *Lugâtnâme* Tahran, 1346, XXVI, 468.
6. MİDEO, Kahire, 1962, VII, 227; Brockelmann, *GAL*, Leiden, 1938, II, 98.
7. MİDEO, VII, 227; Brockelmann, a.g.e., II, 98

Allah'ı sever. *İlâhî aşk* tevhîd ehli için; *mecâzî aşk* avâm içindir.⁸

Meybudî'nin, özellikle sevgi temasını en çok işleyen Râbiatü'l-Adeviyye (ö.185/801), Serî Sakatî (ö.257/870), Bâyezid Bistâmî (ö.262/875), Ebu'l-Hüseyin Nûrî (ö.295/907), Cüneyd Bağdâdî (ö.297/909), Hallâc-ı Mansûr (ö.309/921), Ebu Bekir Şiblî (ö.334/945), Pîr-i Herât Hâce Abdullah Ensârî Herevî (ö.481/1088), gibi meşhûr sûfilerin söz ve menkıbelerine çokça yer verdiği görülmektedir. Bu sûfilerin genel olarak aşk, âşık ve maşûk kelimeleri yerine hub, muhabbet, habîb ve mahbûb kelimelerini kullandıkları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Meybudî'nin muasırları sayılan Abdülkerim Kuşeyrî (ö.465/1072), Ali b. Osman Hucvirî (ö.470/1077) gibi sûfiler de eserlerinde aşk kelimesine ya hiç yer vermemişler ya da çok az kullanmışlardır. Allah sevgisini hub ve muhabbet kelimeleri ile izah etmeye çalışmışlardır. Tasavvuf tarihinde aşk kavramını ilk defa muhabbetten ayırıp, inceleyenin Meybudî'nin muasırı Ahmed el-Gazâlî (ö.520/1126) olduğu ifade edilmektedir.⁹

Hucvirî de, Allah'a duyulan sevginin muhabbet kavramıyla ifade edilmesi gerektiğini düşünmekte, bunun yerine aşk kelimesinin kullanılmasının caiz olmadığını ifade etmektedir.¹⁰

Sûfilerden bazıları ise, aşkı şöyle tarif etmişlerdir: Ebu Ali Dekkâk (405/1014), Muhyiddin İbn Arabî (ö.638/1240) ve Aziz b. Muhammed Neseî (700/1301)'ye göre aşk, aşırı sevgi yani sevgide sınırı aşmak demektir.¹¹ Gazâlî'ye göre, Allah'ı tanıyan onu sever, ma'rifeti ziyadeleştikçe sevgi artar, işte bu sevgiye aşk denilir.¹² Aşk, hâlî ve vicdânî bir meseledir. Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö.672/1273), "Biri

8. Aşk, muhabbet ve dostluk, konusunda geniş bilgi için bkz. Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Beyrut, 1413, s. 157; Ebu Tâlib el-Mekkî, Muhammed, *Kûtu'l-Kulûb* Beyrut, 1310, II, 99; Serrâc, Ebu Nasr, Abdullah, *el-Luma' fi't-Tasavvuf*, Leiden, 1914, s. 57; Kelâbâzî, Ebu Bekir Muhammed, *et-Taarruf*, Beyrut, 1413, s. 128; Herevî, *Menâzilu's-Sâirîn*, Kahire, 1908, s. 71; Gazâlî, *Mukâşefetu'l-kulûb*, Beyrut, 1416, s. 38; Geylânî, Abdulkadir, *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî*, Beyrut, 1403, s. 23; Sühreverdî, Şihabuddîn Ebu Hafs *Avârifü'l-Maaârif*, tarih ve yer belirtilmemiş, (İhya u Ulumiddîn'in V. Cildi ile beraber), s. 242; İbn Arabî, *el-Fütûhâtu'l-Mekkiyye*, Mısır, 1329, II, 143; Aziz Neseî, *el-İnsanu'l-Kâmil*, Tahran, 1941, s. 112; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul, 1977, s. 30-32.

9. Süleyman, Uludağ, *Aşk, D.İ.A.*, İstanbul, 1991, IV, 12.

10. Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşfü'l-Mahcûb*, Tahran, tarihsiz, s. 400.

11. Kuşeyrî, a.g.e. s. 318; İbn Arabî, a.g.e., II, 143; Neseî, a.g.e., s. 114.

12. Gazâlî, *İhyâu Ulumiddîn*, İstanbul 1994, IV, 272.

aşıklık nedir diye bana sordu. Benim gibi olursan anlarsın dedim.” Mevlânâ şöyle devam ediyor: “Kalem çarçabuk yazıp gidiyordu. Aşk konusuna gelince dayanamayarak şak etti. Akıl ise aşk meselesinde çamura batmış merkep gibi âciz kaldı.”¹³ Anlaşıldığı gibi, aşk mevzuu kalbî bir meseledir akıl bu konuyu kavrayamaz. Herevî ise bu paralelde “aşk kanın ateş ile karışımıdır” şeklinde bir tanımlama yapar.¹⁴

Mutasavvıflar, “Ben gizli bir hazineydim. Bilinmeyi sevdim ve bilinmek için mahlûkâtı yarattım.”¹⁵ hadîsini ve “Allah onları, onlar da Allah’ı severler.” (Mâide, 5/54) âyetini delil göstererek, muhabbetin önce Hakk’tan zuhur ettiğini ve bütün alemin icâdına sebep olduğunu ifade ederler.

Meybudî, *Fusûl* adlı risâlesinde aşk, muhabbet ve dostluk konusuna yer vermemektedir. *Keşfu’l-Esrâr ve Uddetu’l-Ebrâr*’da bu konulara çokça yer verilmiştir. *Erba’in Hadîs* adlı eseri ise günümüze kadar ulaşmamıştır. Bu sebeple bu araştırmada Meybudî’nin, *Keşfu’l-Esrâr ve Uddetu’l-Ebrâr*’da kaydettiği aşk, muhabbet ve dostluk konusu üzerinde durulacaktır. Meybudî “melekler kullukla, insanlar, ubudiyet ve muhabbetle şereflenirler. Bedenin gıdası yemek olduğu gibi kalbin gıdası da ma’rifet ve muhabbetir.” deyip muhabbet konusunda Zünnûn Mısırî (ö.245/859)’nin şu şiirini nakletmektedir:

Muhabbet şarabı en hayırlı şaraptır.

*Diğer şaraplar serap gibidir.*¹⁶

Meybudî “Allah müminlerin velisidir.” (Bakara, 2/257) âyetin tefsîrinde Allah Teâlâ, üç cihetle müminlerin dostu ve yardımcısı olduğunu şu şekilde açıklar:

1- Müminlere hidayet veren odur. Allah müminlerin Rabbıdır. Onları küfürden korur, doğru yolu gösterir ve doğru yola iletir. Doğru yolu bulmaları için tevhitin delillerini kendilerine gösterir.

2- Müminlerin yardımcısı Allah’tır. İşlerini doğrultur, kâfirlere karşı onlara yardım eder.

13. Mevlânâ Celaleddîn Rûmî, *Mesnevî*, çev. ve şerheden: Tahiru’l-Mevlevî, İstanbul, 1967, I, 78.

14. Meybudî, Ebu’l-Fadl Reşîdu’d-dîn *Keşfu’l-Esrâr ve Uddetu’l-Ebrâr*, Tahran, I, 60.

15. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu’l-Hafâ ve Muzîlu’l-İlbas*, Beyrut, 1301, II, 132.

16. Meybudî, a.g.e., VII, 126.

3- Taatlarına karşı mükâfat veren O'dur. Az amellerine karşı, kendilerine çok sevap ve mükâfat verir.¹⁷

Sûfilere göre hakîkî sevgi, Allah ve peygamber sevgisidir. Hadîs-i şerifte, "Sizden biri beni anasından, babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş sayılmaz."¹⁸ buyrulmaktadır. Meybudî, bu hadîsin açıklamasında, "Kim kendi malını mülkünü, çoluk - çocuğunu, anne - babasını Allah'tan ve Resulünden daha çok severse onun İslamiyet'ten bir hissesi yoktur ve iman hakikatından da nasibi olmaz." deyip, bu hususta şöyle bir menkıbe nakleder: Ahmed Dimeskî, bir gün anne ve babasının önünde oturmuştu. Anne ve babası: "Ey Ahmed nereye gidersen git. Biz seni Allah'a bağışladık." dediler. Ahmed hasret göz yaşlarıyla, Kâ'be'ye doğru yola koyuldu ve şöyle dedi: "Ey Allah'ım şimdiye kadar bir annem, bir babam vardı. Şimdi ise senden başka kimsem yok." Şam'dan çıktı Kâ'be'ye vardı. Orada tam yirmi dört sene kaldı. Bir gün anne ve babasını ziyaret için Şam'a döndü. Eve gelip kapıyı çaldı. Annesi: "Kim o" dedi. Ahmed, "Oğlunuz" Annesi: "Bir oğlumuz vardı onu Allah'a bağışladık. Bizim artık Ahmed ve Mehmed ile işimiz kalmadı" deyip kapıyı açmaya bile ihtiyaç duymadı.¹⁹

Meybudî, "De ki Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Al-i İmran,3/31) âyetini tefsir ederken, dostluğun üç derecesinin olduğunu söylemektedir:

1- *Hevâ*, bedenın sıfatıdır ve nefis ile kâimdir.

2- *Muhabbet*, kalbin sıfatıdır ve kalp ile kâimdir.

3- *Aşk*, ruhun sıfatıdır. Aşk aşığın, aşık ise belânın sığınadır. Ayrıca aşk, aşığın azabı, aşık ise belânın azabıdır. Ruhun sıfatı olan aşkı da üç dereceye ayırır:

1- *Doğruluk*, âriflerin aşkıdır.

2- *Sarhoşluk*, şaşkınlığın aşkıdır.

3- *Yokluk*, aşkıta fânî olanların aşkıdır.²⁰

17. Meybudî, a.g.e., I, 702-703.

18. Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail *Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrut, 1991, *İmân*, 8.

19. Meybudî, a.g.e., IV, 106.

20. Meybudî, a.g.e., I, 351.

“Aşk yolunda gerçekten Hallâc-ı Mansûr gibisi çıkmadı.” diyen Meybudî'nin aşkı ıstırap ve elem şeklinde işleyen Hallâc'ın ve Hâce Abdullah Herevî'nin izini takip ettiği görülmektedir. Aşkı ıstırap ve elem şeklinde işleyen Meybudî, bu mânâyı teyit eden şu menkıbeyi de kaydeder: Bişr Hâfî (ö.277/8419), “Bağdat pazarında dolaşıyordum. Birine bin kamçı vurdular ah bile demedi. Ondan sonra hapishaneye götürdüler. Ben de arkasından gittim ve sordum: Niye sana bin kamçı vurdular? “Aşk tutkunluğundan” dedi. “Peki niye ah bile demedin?” Dedi: “O anda maşûkum beni seyrediyordu. Maşûkun müşâhedesıyla öyle kendimden geçmiştim ki inlemeye takat getiremedim.” Dedim: “Eğer maşûkun müşâhedesinde isen nasıl kendindesin .” Nara attı, kendini dağıttı ve şöyle dedi: “Evet aşk gerçek olunca, belâ ni'met rengine bürünür.”²¹

Aşkı elem ve ıstırap şeklinde işleyen Abdullah Ensarî Herevî, bu hususta şu veciz sözleri serdetmektedir: “Ya Rabbî bulunmuş olanı arıyorum, gören gözlerle söylüyorum. Kimim var ne arıyorum, kimi göreyim ne söyleyeyim, bu arayıp bulmanın aşığıyım, bu sözün esiriyim, Allah'ım kendim ettim, kendim buldum, ateşi kendi kendime artırdım. Dostluktan feryat ettim kalb ve ruhu zora saldı. Ey merhamet sahibi şimdilik boğulmak üzereyim, elimden tut, boğuluyorum.”²² Herevî, ayrıca aşkın gam ve eleminden memnuniyetini şöyle dile getirir: “İlâhî içilen yeri biliyorum. Amma, gam ve kederimi ortadan kaldıracak kimseyi bulamıyorum. Gönlüm susuz bir damla su arzular inliyorum. Sucu susuzluğumu gideremiyor. Deryayı buluncaya kadar binlerce çeşme ve ırmaktan geçtim. Ben deryayı istiyorum. Aşk ateşinde boğulanı gördün mü? Ben onun gibiyim sen deniz içinde olup susayanı gördün mü? işte ben oyum; çölde kaldım, şaşkınlım, feryadıma ulaş, gönülsüzlüğün elinden ah u figân içindeyim.”²³ deyip bu mânâda şu şiiri inşâd eder:

21. Meybudî, a.g.e., I, 423.

22. Meybudî, a.g.e., II, 95.

23. Meybudî, a.g.e., III, 779.

*Bir derdin ıstırabına mübtela olmuşum
Zîrâ o derdi yüz bin dermâna deđişmem.²⁴*

Yine Herevî'ye göre, dostluğu kabul etmek rızâdır. Dostluk suyunu fazlalaştıran vefâdır, dostluk hazinesinin mâyesi hep nurdur, dostluk ağacının mâyesi hep mutluluktur. Her kim dosttan dostluk mükâfatını ararsa nankördür. Asıl dostluk, Allah'ın dostluğudur, geriye kalan her şey boştur. Mevlâ'ya en yakın menzil dostluktur, hep mutluluk meyvesini veren ağaç, dostluktur. Ünsiyet nergisinin bittiği türbe dostluktur. Her nur yağdıran bulut dostluktur. Zehri şeker olan şarap, dostluktur. Toprağı hep misk u amber olan yol, dostluktur. Çiçeđi hep bal olan şarap, dostluktur. Dostluğun işareti ezeldir. Dostluğun izi ebedidir. Cennet memleketi dostluk ağacının bir dalıdır.²⁵ Herevî sözlerini şöyle sürdürür: "Ey Allah'ım! mutluluk bağından bir nesim estir, gönlü feda ettim, dostluk hazinesinden bir koku buldum. Padişahlıkla âlemin başına nida ettim. Hakîkat maşrıkından bir şimşek parladı. Gölün suyunu az zannettik tasavvur etmedik. İlâhî! Sensiz olan mutluluk kederdir. Senin yolunda olmayan menzil zındandır. Seni talep etmeyen kalp virandır."²⁶ Denilebilir ki, asıl mutluluk ancak Allah'a dost olmakla elde edilir.

Kesfu'l-Esrar'da her fırsatta şiirlerine yer verilen Senâî-i Gaznevî de aşkın elem ve ıstırabını şu mısralarla dile getirir:

*Bundan böyle aşkın gamından söz etme ey Senâî
Zira aşk âleminde senin gibi avâreler vardır
Sen öğüdü kabul et ve aşkın altında bir yol tut
Zira akan su, aşkın gamını toplar durur.²⁷*

24. Meybudî, a.g.e., III, 795.

25. Meybudî, a.g.e., III, 155.

26. Meybudî, a.g.e., III, 624.

27. Meybudî, a.g.e., II, 95; Senâî-i Gaznevî Hekim Abdulmecid, *Dîvan*, basım yeri ve yılı belirtilmemiş, s. 1150.

Meybudî, “dostluktaki gam ve keder kalbi mâsivâdan temizler.” deyip şu menkıbeyi nakletmektedir: Dâvûd (a.s.): “Ey Allah’ım uzuvları su ile yıkadığımda temizlenir. Kalbi ne ile yıkayayım ki senden başka her şeyden pak olsun.” dedi. Bu suale şöyle bir ferman cevap olarak geldi: “Kalbi gam ve hasret suyu ile yıka.” Dedim “Ey Allah’ım bu gam ve kederi nerede bulabilirim.?” Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Bu kederinizi biz göndeririz.”²⁸

Meybudî’nin ifadesiyle dostluk, hayret verici bir iş ve şaşılacak bir yoldur. Dünyada öldürülmüş bir insan için kâtile kısas ya da diyet uygulanır. Dostluğun usulünde ise kısas ve diyet maktûl üzerine vaciptir. Bu konuda Herevî (ö.481/1089)’nin şu sözlerine yer verir: Herevî “Ben dostluğun öldürülmesinde kısasın olduğunu ne bileyim? Ben dostluğun kıyamete kadar olduğunu nereden bileyim ve dostluğun öldürülmesinde diyet istemek farzdır. Subhanallah, Subhanallah bu ne iştir, bu ne iştir, kavmi yaktı, kavmi öldürdü”²⁹ deyip bu konudaki hayretini ifade etmektedir

Allah’ın dostları her zaman mutlu ve sevinçlidirler, gam ve kederden uzak, fazilet ve ni’met içinde, sonsuz keremin olduğu sevgi bahçesinde, mutluluk kadehleri her an ellerinde dolaşır.³⁰ Dostluk bir sırdır. Dostluk sahifesinde öyle nakışlı bir hat var ki, âşıklardan başkası tercüme edemez. Dostluk halvethânesinde, dostlar arasında öyle bir sır vardır ki âşıklardan başkası onun sırrını bilmez.³¹

Meybudî, “Allah dostlarının birbirlerini de sevmeleri gerekir” deyip şu menkıbeyi de kaydeder Ebu İdrîs-i Hevlânî, Muâz’a “Ben seni seviyorum” dedi Muâz şöyle dedi: “Müjdeler olsun ki ben Allah’ın Resulünden şunu işitmişim”: “Kıyâmet gününde Arş-ı Mecide kürsüler konulacak. Yüzleri ayın on dördüncü gecesinin parlaklığı gibi parlayan bir grup, bütün insanlar kıyâmet dehşetinden korku içinde iken onlar emniyet içinde olurlar. Allah’ın Resulü’ne “Bunlar kim?” diye soruldu. Şöyle cevap verdi: “Allah için birbirlerini seven kullar.” Müfessir Mucâhid b. Cebr (ö.103/721) ise bu konuda şöyle dedi: “Allah’ın dostları birbirlerine karşı gülümsediklerinde, günahları tıpkı ağaçların yaprakları gibi dökülür. Nihayet Allah’a tertemiz bir şekilde kavuşurlar. Kıyâmet gününde Allah Teâlâ’nın şemsiyesi altında

28. Meybudî, a.g.e., I, 710.

29. Meybudî, a.g.e., I, 479-480.

30. Meybudî, a.g.e., II, 356.

31. Meybudî, a.g.e., I, 152.

emniyet içinde bulunurlar.³²

Sonuç

Sûfilere göre, Aşk kalbî ve vicdânî bir sırrdır. Fanî şeyler sevmeye ve kendilerine âşık olunmaya lâyık değildir. Fânî şeylere dost ve âşık olanlar, daha sonra bunların üzerindeki fenâ ve zevâl damgasını görüp onlardan yüz çevirirse bâkî mahbûbu bulabilir. Böylece mecazî aşk, hakîkî aşka dönüşebilir. Hakîkî sevgi Allah ve peygamber sevgisidir. Kul Rabbini sevdiği gibi Rab de kulunu sever. Allah'ın dostları daima mutlu ve sevinçlidirler ve birbirlerini de severler. Dostluktaki gam ve keder ise kalbi masivâdan temizler.

Meybudî aşk, muhabbet ve dostluk kavramlarına geniş şekilde yer verir. Sevgi temasını çok işleyen Ebu'l-Hüseyin Nûrî, Râbiatü'l-Adeviyye, Ebû Bekir Şiblî, Bâyezid Bistâmî, Cüneyd Bağdâdî, Hallâc-ı Mansûr, Abdullah Ensârî gibi sûfilere bu konudaki söz ve menkıbelerine çokça yer verir. Muhabbet kavramı yerine aşk, dost ve dostluk kavramlarını kullanır.

32. Meybudî, a.g.e., II, 83.

Bibliyografya

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbas*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I-II, Beyrut, 1301.
- Attar, Feridüddîn, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, neşr: Muhammed İsti'lâmi, Çaphâne-i Bânk, Tahran, 1346.
- Brockelmann, *Gal*, c. II, Leiden, 1938.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Beyrut, 1991.
- Câmî, Abdurrahman b. Ahmed, *Nefehâtü'l-Üns*, neşr: Mehdî Tevhîdî Pûr, ez- İntişârât-i Kitâb Furûşi Mahmûdî, Tahran, 1337.
- Dihhudâ, Ali Ekber, *Lugâtnâme*, I-XXVIII, Tahran, 1346.
- el-Gazâlî, Ebu Hâmid, *İhyâu Ulumi'd-dîn*, I-IV, Daru'l-Kalem, Beyrut, tarihsiz.
- , *Mükâşefetü'l-Kulûb*, Tahkik, Hişâm Semîru'l-Buhârî, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1416/1995.
- Geylânî, Abdulkâdir, *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403.
- Gölpınarlı, Abdalbâkî, *Tasavvuf'tan Dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp ve Aka, İstanbul, 1977.
- Herevî, Hâce Abdullah Ensârî, *Menâzilu's-Sairin*, Kahire, 1908.
- Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb*, Haz: Walintin Jokofski, Matbaa-ı Emîr Kebîr, Tahran, tarihsiz.
- Hurremşâhî, Bahâu'd-dîn, *Kur'ân Şinâht Mebâhisi der Ferheng-i Âferîni Kur'ân*, Tahran, 1375/1996.
- İbn Arabî, *el-Fütûhatu'l-Mekkiyye*, I-II, Mısır, 1329.
- İbn Mulakkin, *Tabakatu'l-Evliyâ*, basım yeri ve yılı belirtilmemiş.
- Kâtip Çelebi, Mustafa İbn. Abdullah Hacı Halîfe, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1402/1982.
- Kelâbâzî, Ebu Bekr Muhammed, *et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Tahkik Ahmed Şemsuddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1994.

- Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdülkerîm, *er-Risâletü'l-Kuşeyriye*, Dâru'l-Hayr, Beyrut, 1413/1993.
- el-Mekkî, Ebu Tâlib Muhammed, *Kutu'l-Kulûb*, Dâru Sader, Beyrut, 1310.
- Mevlânâ Celâle'd-dîn Rûmî, *Mesnevî*, I-XII çeviren ve şerheden: Tâhiru'l-Mevlevî, Selâm Yayınları, İstanbul, 1967-1972
- Meybudî, Ebu'l-Fazl Reşîdu'd-dîn, *Keşfu'l-Esrâr ve Uddetu'l-Ebrâr*, I-X, 3.bs., Neşr: Ali Asgar Hikmet, Emir Kebîr Matbaası, Tahran, 1361.
- , *Keşfu'l-Esrâr ve Uddetu'l-Ebrâr*, Süleymaniye kütüphanesi, (İstanbul) Turhan Sultan böl. no, 43, (Yazma nüsha)
- , *Fusûl*, Ferheng-i İrân Zemîn, neşr: Muhammed Takî, sayı, 16, Tahran, 1349.
- MİDEO, c., VII, Kahire, 1962.
- Münâvî, Muhammed Abdurrauf, *el-Kevâkibu'd-Durriyye fi Terâcimi's-Sadâti's-Sûfiyye*, byy., 1938.
- Nesefî, Şeyh Azîz b. Muhammed, *Kitâb el-İnsan el-Kâmil*, neşreden: Marijan Mole, Tahran Enstitue İrân ve Fransa, 1941/1962.
- Senâî-i Gâznevî, Hekim Ebu'l-Mecid Mecdu'd-dîn Adem, *Divân*, neşr: Radvî, Çaphâne-i Merv, basım yeri ve yılı belirtilmemiş.
- Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tusî, *el-Luma' fi't-Tasavvuf*, neşr: R. N. Nicholson, Matbaa-i Berîl, Leiden, 1914.
- Storey, C. A., *Persian Literature* I, no, 2, London, 1972.
- Sühreverdî, Şihabu'd-dîn Ebu Hafs, *Avârifu'l-Maârif*, Dâru'n-Nehri'n-Nil basım yeri ve yılı belirtilmemiş. (İhya'nın V. cildi ile beraber.)
- Şa'ranî, Abdolvahhab, *et-Tabakatu'l-Kübrâ*, I-II, Dâru'l-Fikr Neşriyâtı, Kahire, 1374/1954
- Uludağ, Süleyman, "Aşk", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991.
- , "Dünya", *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, c. X, 22-23.
- Yıldız, Abdolvahap, *Meybudî ve Keşfu'l-Esrâr Adlı Tefsirinde Tasavvufî Kültür* (Basılmamış doktora tezi.)
- Zebihullah Safâ, *Gencine-i Suhân-ı Pârisî Nivîsân-ı Büzürg ve Müntehabı Âsâr-ı Ânân*, Tahran, 1984.